

Uršula Lipovec Čebtron: KROŽERE ZDRAVJA IN BOLEZNI: TRADICIONALNA IN KOMPLEMENTARNE MEDICINE V ISTRI. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2008, 218 str.

Pričujoča knjiga je plod večletnega raziskovanja v Istri, z zametki že v obdobju 1999–2000, z zbiranjem gradiva za diplomsko delo, v sedanji obliki pa je izšla kot preoblikovano avtoričino magistrsko delo. Delo izstopa v več pogledih: je prva metodološko in teoretsko medicinskoantropološka monografija slovenskega avtorja oziroma avtorice, ki obravnava slovenski oziroma evropski prostor. Naj se to oznako razume kot vzpodbudo (avtorici) ali kot opomin (založbam), saj se nikakor ne želi prezreti študij več slovenskih (predvsem) antropologov in etnologov, ki se že dalj časa posvečajo raziskovanju medicinskih praks ter odnosov do zdravja in bolezni, prvi predvsem v nezahodnem svetu, drugi pa pretežno na Slovenskem, in so na te teme napisali že vrsto znanstvenih člankov, magistrskih in doktorskih del (npr. Telban, Terčelj, Židov, Potrata), medtem ko izdana (predvsem etnološka) dela, ki so sicer študije o zdravju, bolezni in zdravljenju (npr. Dolenc, Bogataj, Möderndorfer, Makarovič, Šmitek), ne zajemajo znanstvenega aparata medicinske antropologije, ali pa to ni njihova osrednja tema. Izpostaviti velja tudi didaktično vrednost te knjige, ki zagotovo ne bo ostala neizkoriščena, saj si je medicinska antropologija utrla pot že na štiri fakultete v Sloveniji. Slednje seveda relativizira (ali problematizira?) privesek "prvega", sploh pa ni namen govoriti o nekih "začetkih". Brez dvoma gre za opazen doprinos ne le k ožji antropološki in etnološki stroki, ampak z interdisciplinarnostjo medicinske antropologije tudi k polju "trdih" znanosti, prvenstveno biomedicine. Nadalje avtorica podaja rešitve k zmedbi pri prevajanju temeljnih konceptov in terminov medicinske antropologije v slovenščino, kot so na primer Kleinmanovi sektorji zdravstva, distinkcija med *illness*, *disease* in *sickness* ter s poskusom definiranja "neuradnih", "drugih" medicin. Celostno podobo daje knjigi še pregled razvoja medicinske antropologije, od njenih zgodnjih usmeritev do izbranih sodobnih pri-

stopov, oris zgodovine zdravstva v Istri, zlasti pa raziskava tradicionalne in komplementarnih medicin v Istri, ki temelji na "terenu" (avtorica opozori, da se poskuša izogniti popredmetnemu dojemanju informatorjev, ki so v antropologiji osrednji element "terena") ter analizi arhivskih in časopisnih virov.

Znotraj medicinske antropologije (in potemtakem tudi znotraj biomedicine in drugih znanosti) se tako v slovenski kakor v tuji literaturi in v vsakdanjem diskurzu srečujemo z različno terminologijo že pri poimenovanju medicinskih sistemov. Avtorica operira z delnimi rešitvami uporabe terminov na podlagi istrskega primera, pri čemer se poslužuje terminov uradna medicina ali biomedicina, "druge" medicine in znotraj teh tradicionalne ("ljudske") ter komplementarne ("alternativne") medicine. Za izvajalce in uporabnike medicinskih sistemov pa uporablja izraza zdravnik in pacient oziroma bolnik za uradno medicino, zdravilec in zdravljeneec pri tradicionalnih ter terapevt pri komplementarnih medicinah. Pri prevodih temeljnih konceptov discipline, ki še nimajo enotnih slovenskih izrazov, izstopa kategorizacija Kleinmanovih zdravstvenih sistemov (*health care systems*): ljudski sektor zdravstva (*popular sector of health care*), strokovni sektor zdravstva (*professional sector of health care*) in zdravstveni sektor ljudskih zdravilcev (*folk sector of health care*) ter morda še opredelitev metodološke analize terapevtskega "vzgodbljanja" (*therapeutic emplotment*) zakoncev Good in DeVecchio Good.

Eden redkih (če ne edini) pregledov razvoja medicinske antropologije in njenih sodobnih usmeritev, ki jih zasledimo v slovenskem jeziku, je predstavljen v drugem poglavju. Sledi kritično ovrednotenje preučevanja "drugih medicin", zlasti s strani etnologov. Etnološki prispevki so precej doprinesli k razumevanju "drugih" medicin ter s predstavitvijo obsežnega gradiva na celotnem slovenskem etničnem območju zagotovili osnovo za medkulturne in historične primerjave. Vendar njihova dela pogosto odslikavajo presežene teoretske in metodološke koncepte, zlasti s statičnim in ahistoričnim dojemanjem pojavov, s skoraj popolno odsotnostjo družbenega konteksta in s kulturno-evolucionističnim pogledom na "ljudsko" medicino kot prežitek.

Zaradi pomanjkanja dostopnega gradiva o uradni in tradicionalni medicini v Istri je podan krajši pregled zgodovine zdravstva v Istri od 12. stoletja do oblikovanja povojne Jugoslavije. Ob pregledu arhivskega gradiva, časopisnih člankov in znanstvenih razprav Lipovec Čebrova ugotavlja, da raznolikost teh virov ni samo posledica različnih strok ter časovnih obdobj v katerih so avtorji pisali, ampak tudi politične orientiranosti in etnične pripadnosti. Predstavljen je problem zdravja in institucionalni odgovor nanj, pri čemer so poudarjeni načini, s katerimi si je uradna medicina zagotovila prevlado. Glavne vzroke za slabo zdravstveno stanje med istrskim prebivalstvom je po analizi Anne Marie Vinci (*Malattie e società: Il caso istriano*. V: Gherardi, L., Millo, V. in Vinci, A., M. (ur.): *L'Istria fra le due guerre: Contributi per una storia sociale*. Roma, Ediesse) mogoče najti v pomanjkljivo organiziranih institucijah uradne medicine ter politično-ekonomski in kulturni dis-

tanci med zdravniki v mestu in slovenskim prebivalstvom v ruralnih delih Istre, ki so se v primeru bolezni množično zatekali k domači oskrbi in tradicionalni medicini.

Avtorica poskuša v naslednjem poglavju s pomočjo različnih avtorjev definirati ključne značilnosti tradicionalne in komplementarne medicine in pri tem presega vedno znova prisotno primerjanje z biomedicino oziroma ocenjevanje skozi prizmo biomedicinske epistemologije. Dotakne se tudi institucionalizacije komplementarnih medicin ter tako *Zakona o zdravilstvu*, ki je stopil v veljavo oktobra 2007, s kritiko, da slovenski zakon vztraja pri strogi ločitvi uradne medicine in drugih medicinskih sistemov, medtem ko druge države poskušajo vzpostavljati zakonske temelje, ki bi omogočili uspešno sodelovanje. Prav tako se delovanje t. i. zdravilcev postavlja izven zdravstvenega sektorja na področje gospodarske dejavnosti. Še vedno ostaja sporen *Pravilnik o zdravniških licencah*, v katerem Slovenija kot edina država na svetu zdravnikom z licenco prepoveduje ukvarjanje z zdravilstvom.

V zadnjem poglavju je uvodoma podanih nekaj zgodovinskih podatkov o pomenu in vlogi tradicionalne (v Istri lahko govorimo o bolj ali manj enotni tradicionalni medicini – zato se uporablja ednina, za razliko od raznovrstnih komplementarnih medicin) in komplementarnih medicin v Istri skozi čas. Sledi središčni del knjige, primerjalna analiza etnografske raziskave med tradicionalnimi zdravilkami (le eden izmed informatorjev – izvajalcev tradicionalne medicine – je bil moški, tako da avtorica uporablja izraz tradicionalne zdravilke) in komplementarnimi terapevti v Istri, ki je organizirana na osnovi problemskih sklopov, v katerih zajame epistemološke vidike koncipiranja telesa, etiologije in kategorizacije bolezni, značilnosti tradicionalnih zdravilk in komplementarnih terapevtov ter vidike njihove diagnostične in terapevtske prakse. Avtorica opozori, da tradicionalna medicina in komplementarne medicine predstavljajo v življenju ljudi le tanek segment kulture, zdravilske in terapevtske prakse pa le eno od dejavnosti tradicionalnih zdravilk oziroma komplementarnih terapevtov. Pri tem poskuša (uspešno) ovreči tezo, da tradicionalne medicine obstajajo zgolj zaradi pomanjkljive prisotnosti in dostopnosti institucij uradne medicine (Belicza, Makarovič, Židov). Ne strinja se tudi z avtorji (Bazala, Belicza), ki pripisujejo pomanjkljivo recepcijo uradne medicine le "objektivnim" dejavnikom (geografska oddaljenost, visoke cene zdravstvenih storitev) in "zdravstveni neprosvetljenosti" (Makarovič). Po avtoričinem mnenju ima namreč ključno vlogo pri tem dolgotrajen in nikoli zares presežen konflikt med razlagalnimi modeli tradicionalne in uradne medicine.

V sklepnem delu s preglednico je predstavljen plastičen prikaz podobnosti in razlik med tradicionalno in komplementarnimi medicinami na istrskem polotoku. V kolikor kontinuiteto razumemo kot prisotnost skupnih elementov, ki imajo v enem in drugem medicinskem sistemu podobno funkcijo, potem lahko dojemamo teorije in prakse tradicionalnih zdravilk in komplementarnih terapevtov v odnosu kontinuitete. Ko pa vključimo družbeno-kulturni kontekst, znotraj katerega se ti elementi pojav-

ljajo, trditev ne vzdrži, saj delujejo predstavniki primerjalnih medicinskih sistemov v povsem različnih okoljih, ki se najbolj očitno kažejo v različnem odnosu do zdravlencev. Avtorica kljub temu opozori na trend preferiranja izbire komplementarne terapijske prakse pri "potencialnih" tradicionalnih zdravilkah – osebah, ki posedujejo znanje istrske tradicionalne medicine, a zaradi uveljavljanja komplementarnih terapij in posledično pridobljene družbene legitimacije in legalnosti "zamenjajo" medicinski sistem. To jim omogoča ohlapnost pojma komplementarnih medicin na eni ter določene tendence ali potrebe komplementarne medicine po integriranju elementov tradicionalne medicine na drugi strani.

Krožere ali križišča, simboli srečanja, izmenjave in stika, ki prebivalcem predstavljajo središče njihovega mikrosveta – njihov axis mundi – ali most med znanim, domačim ter neznanim, tujim; mesta, ki si jih ponoči prilastijo mitološka bitja, kot so *štrige* in *štrigoni*, *krsniki* (*kresniki*), *muore* (*more*) in *uorkuli* (*orki*), katerih prečkanje lahko povzroči urok *škontraduro*, se tako ne zdijo več zgolj ljudska "vraževerja" v neki mali vasi ...

Gašper Mithans